

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДОЛОГІЇ В. ПЕРЕТЦА ПРИ ДОСЛІДЖЕННІ ТВОРЧОСТІ С. ВОРОБКЕВИЧА

Лариса Йолкіна. Застосування методології В. Перетца при дослідженні творчості С. Воробкевича.

У статті проаналізовано необхідність застосування методології Володимира Перетца при вивченні літературної спадщини Сидора Воробкевича. Визначено основні напрями застосування філологічного методу при дослідженні епічного доробку митця. Проаналізовано складові повісті „Мість черногорця”, які потребують філологічного коментування.

Ключові слова: Воробкевич, Перетц, філологічний метод, коментування.

Лариса Ёлкина. Применение методологии В. Перетца при исследовании творчества С. Воробкевича.

В статье проанализирована необходимость применения методологии Владимира Перетца при изучении литературного наследия Сидора Воробкевича. Определены основные направления применения филологического метода при исследовании эпического наследия художника. Проанализированы составляющие повести „Месть черногорца”, требующие филологического комментирования.

Ключевые слова: Воробкевич, Перетц, филологический метод комментирования.

Larisa Yolkina. Application of the methodology of V. Peretz in the study of creativity S. Vorobkevich.

The paper explores the need for a methodology Vladimir Peretz in the study of the literary legacy of Kim Vorobkevich. The main areas of application of philological method in the study of the epic legacy of the artist. Analysis of the components of the story „Revenge Montenegro” in need of philological commentary.

Keywords: Vorobkevich, Peretz, philological method, commenting.

Творчість Сидора Воробкевича в сучасному літературознавстві вивчається поступово, поетапно розкриваються всі грані його мистецького доробку. Та час невпинно рухається вперед і віддаляє сучасного читача від минушини, яка закарбувалась у доробку талановитого письменника. Окрім того, слід враховувати й специфіку регіону, який став коліскою творчого зростання автора різножанрових творів. Не слід відкидати й розмаїтість мистецьких обдарувань творця.

Ще І. Франко у статті „Конечність реформи учення руської літератури по наших середніх школах” намагався з'ясувати причини небажання гімназистів та широкої громадськості Галичини читати українську літературу. Учений дійшов висновку, що відсутність серйозного філологічного коментування літературних творів зумовлює не тільки поверхове ознайомлення з літературою, а й небажання вивчати українські художні тексти. Отже, щоб наблизити художні твори до читача, слід їх широко і вправно коментувати.

У такому випадку при дослідженні творчості С. Воробкевича слід добирати особливі методи, які наблизять його писання до сучасного читача. Безперечно, тут велику роль може відіграти розроблена В. Перетцом методологія, в основі якої лежить філологічний метод. Таким чином, метою нашого дослідження є з'ясування продуктивності застосування методології В. Перетца при вивченні епічних творів С. Воробкевича. Об'єктом дослідження стала повість „Мість черногорця: Образ з минушості сербських черногорців”.

Зауважимо, що після доповідей професора германістики В. Шерера в університетах Берліна, Відня, Страсбурга розвинувся активний і продуктивний зв'язок історії літератури з лінгвістикою. Цікавим є й те, що таке дослідження вимагало точного окреслення предмета вивчення. Оскільки тексти набували наукової автономії, в основу історико-літературних студій лягають не дії і не психологія героїв, не зовнішні чинники, а реконструкція, опис і пояснення твору.

Українське літературознавство двома шляхами опанувало основи філологічного методу при вивченні літературних творів. Перший формувався під впливом ідей віденської славистичної школи (Ф. Міклошич, В. Ягич), здобутки якої активно впроваджував у літературознавчу та науково-педагогічну практику професор Чернівецького університету С. Смаль-Стоцький; а другий – під впливом професора Санкт-Петербурзького та Київського університетів В. Перетца. Значною мірою в українському літературознавстві принципи філологічного методу були пов'язані з психолінгвістичною концепцією літератури О. Потебні.

Отже, зважимо на діяльність Володимира Перетца. На початку ХХ століття він вів у Києві семінарії, на засіданнях якого розглядали філологічні аспекти творів давньої української літератури. Принципи філологічного коментування літературних творів стали основними в майбутніх джерелознавчих студіях учасників цього семінарія: М. Гудзія, С. Маслова, Є. Тимченка, І. Огієнка, О. Дорошкевича, М. Зерова, П. Филиповича, М. Драй-Хмари та ін.

Підходи С. Смаль-Стоцького й В. Перетца дещо різняться. У студіях С. Смаль-Стоцького найбільше приділяється увага проблемам етногенезу слов'янських народів, вивченню їхніх мовних особливостей, що в результаті наштовхнуло його на думку про спільне походження білих і чорних хорватів. Учений дотримувався філологічного коментування літературних творів, дбаючи про докладну й усебічну інтерпретацію художнього тексту. Науковець виходив з позиції потреби повного розуміння тексту.

В. Перетц теоретично обґрунтував філологічний метод в літературознавстві на початку ХХ століття в книзі „Из лекций по методологии истории русской литературы”, пізніше, вже у 20-х роках, він теоретично оформив цей метод, докладно описав його у праці „Короткий нарис методологии російської літератури: Посібник і довідник для викладачів, студентів та самоосвіти” (Петроград, 1922). Найважливіші ознаки цього методу В. Перетц убачав у тому, що історик літератури не може обмежуватися при дослідженні тією пам'яткою, яку тримає в руках. Він має ставити питання про її склад і походження, тобто про її джерела.

Прихильники філологічного методу, на думку В. Перетца, інтерпретуючи літературний твір, на перше місце мають ставити знання мови та її історії. Дослідник повинен розуміння не тільки буквену (формальну) складову слова, а й її дух – той специфічний зміст і відтінки, які несуть ці мовні знаки у відповідну епоху й у певному місці. Тут особливого значення набувають звороти, технічні назви, утворені у зв'язку з певними поглядами і звичаями часу та народу.

Сидір Воробкевич залишив нам велику літературну спадщину, яка включає різножанрові художні тексти. Перша його збірка поезій „Думки з Буковини” вийшла друком у львівському літературному збірнику „Галичина” в 1863 році. Митець віртуозно творив жанр романтичної балади, створив низку популярних у народі ліричних поезій та ряду історичних поем, серед яких: „Мурашка”, „Кифор і Ганнуся”, „Скалозуб”, „Нечай”, „Драгоманка”. Загалом творчий доробок митця налічує понад тисячу ліричних, епічних та ліро-епічних творів. Серед епічних творів знаходимо кілька десятків оповідань, повістей, нарисів, гуморесок. Серед прозових творів Сидора Воробкевича є чимало таких, які викликають інтерес і в сучасного читача, зокрема, „Месьть чорногорця”, „Циганка”, „Турецькі бранці”, „Маковейка” та інша історична проза. Це переважно романтичні, сентиментальні оповіді, яким характерна психологічна напруженість, яка покликає до співчуття й певної „сльозливості”. Сидір Воробкевич художньо опрацював пригоди чи не всіх гетьманів і славних козаків ХVІ – ХVІІ століть.

Водночас Сидір Воробкевич – митець, у творчому доробку якого подибуємо й інтернаціональні мотиви. Звертався не лише до національної історії, а й до визвольних рухів інших народів. Зокрема, в історичній повісті „Месьть чорногорця: Образ з минувшості сербських чорногорців” автор відтворив героїчну боротьбу чорногорців проти турецьких завойовників у другій половині ХVІІІ століття. Оповідь, здавалося б, досить проста: народ – позитивний герой повісті – представлений рибалкою Петром Радоничем, його синами Марком та Івом; бойовий дух в серцях чорногорців і відвагу підтримує старий гусяр Станко, який щирістю і любов'ю до рідної землі нагадує українському читачеві кобзаря. Чорногорським патріотам у повісті протиставлений зрадник Радо Янкович, який запродався туркам і допомагає їм грабувати рідний народ.

Такий нескладний за змістом художній твір, у якому наявні і пригодницькі елементи, і захоплення історичною минувиною, і життя поневоленого люду, має бути досить цікавим сучасному читачеві. Та вже побіжний перегляд тексту твору дає підстави говорити про необхідність філологічного коментування повісті, оскільки не всі елементи можуть розшифруватися контекстом. Водночас орієнтир лише на контекстне коментування може призвести до помилкових висновків, отже, до похибок в інтерпретації твору.

Коментування при аналізі повісті С. Воробкевича „Месьть чорногорця: Образ з минувшості сербських чорногорців” має починатися з коментування історичних фактів, топонімів та різного роду історичних назв.

Уже сам твір починається з епіграфа – пісні чорногорців, що потребує перекладу українською мовою. І цей переклад звучить так:

Хвала вам, браття чорногорці,
Хвала вам обрані молодці,
Ви ж є такі міцні герої!
Ми віродимо нашу славу батьківщину,
Що на Косовім загинула,
Ніхто не сміє нам у цьому дорікнути,
Тож будьте і здорові, і щасливі,
Чорногорці – сиві соколи!

Далі можемо констатувати, що ця пісня, окрім перекладу, потребує й коментарів, оскільки містить для читача низку секретів, пов'язаних з історією Чорногорії.

Отже, перед нами зразок гусларської пісні, у якій возвеличуються чорногорці, що брали участь у битві за Граховець 1858 року. Протягом майже 500 років Османська Туреччина прагнула контролювати Чорногорію, але гірська місцевість і хоробрість чорногорців не давали ворогу уповні загарбати країну. У XIX столітті активізувався національно-визвольний рух проти Османської влади. Вирішальним у ході цього протистояння був бій за Граховець. У цій битві Чорногорія отримала перемогу й здобула незалежність, 7500 чорногорців під проводом Мірка Негоша, брата правлячого принца Данила, здобули рішучу перемогу над чисельно переважаючим турецьким військом. Тоді ж на міжнародному рівні була визнана незалежність Чорногорії.

Розуміння цих фактів дозволяє продуктивніше інтерпретувати текст повісті.

Далі перед нами постає низка топонімів та гідронімів: „На верхах високих гір біліється сніг і серед літа; звідтіль видно величне море Адрії і зелене Скутарське озеро, що збирає бистрі води Зети, Морачі, Черці, Ниці, Орочовки й інших потоків”, „недалеко від Скадар-озера, близько устя Чермниці”, „не ловив він лише пстружки у бистрій Орочовці і Чермниці” [2, с. 472]. Такий яскравий малюнок у результаті коментування дасть широку інформацію, яка міститиме й давні та нові назви, вказуватиме на розташування цих водойм, особливості функціонування. Не складає проблем з'ясувати, що „море Адрії” тепер іменують Адріатичним морем, яке являє собою „напівзамкнуте море, частина Середземного моря, між Апеннінським і Балканським півостровами. Омиває береги Італії, Хорватії, Словенії, Боснії і Герцеговини, Чорногорії і Албанії. На півдні протокою Отранто з'єднується з Іонічним морем” [1].

Багато складніше з'ясувати, що являє собою Скутарське озеро. На перший погляд, цілком відомим є Скутарі – частина Стамбула, що лежить на березі Чорного моря. Саме цю місцевість знають ті, хто читав Шевченкового „Гамалію”. Та детальний аналіз дає змогу з'ясувати, що існує місто в Албанії, яке іменують Скутарі (Скадр, Скадар) і стоїть це місто на однойменному озері, яке щороку розливається, завдаючи серйозних проблем мешканцям міста. Подібну інформацію слід добути про всі топоніми та гідроніми.

Автор повісті спрямовує нас у Чорногорію XVIII століття, що потягає за собою необхідність володіння інформацією про історичні постаті цього часу. Згадано у творі про владика Данила, Стефана Малого, Петра III та ін.

Деякі нюанси щодо цих постатей стають зрозумілими з розлогих діалогів героїв, та тут варто не забувати й про наявність історичної та художньої правди, які в тексті можуть бути в різних пропорціях, а отже, є предметом коментування.

Не менш важливою є робота над термінологією, діалектизмами та архаїзмами. Дослідник у цій ситуації має досягнути різні пласти лексики, враховуючи, що йдеться про Чорногорію, що автором твору є письменник з Буковини, який змальовував події XVIII століття майже 150 років тому. Так, цікавим є територіальний поділ на нагії (округи) („Чермницька нагія”); потребує уточнення поняття „гарач” – данина, накладена турками на всіх немагометан. Укладаючи коментарі, дослідник змушений буде визначати функціонування та походження таких слів, як „ільм” – дерево сімейства в'язових; „уклева” – риба верховодка; „пугар” – келих; „встеклість” – лють, оскаженість; „арнавт” – найманець-албанець (ін. назва – арнаут); „краварина” – плата за зраду; „терх” – в'юк, пака; „поконати” – перемогти, подолати тощо. Навіть звичне для сучасного українця слово „заховати” в аналізованому тексті слід прочитувати як „зберегти”.

Отже, філологічний метод дослідження, зорієнтований у певний спосіб допомогти вченому й читачеві інтерпретувати художній текст, є досить важливим при дослідженні письменницької спадщини талановитого буковинського митця Сидора Воробкевича. Творіння високого інтелекту й таланту митця, будучи віддаленими від сучасного читача, потребують особливого прочитання. Його творчі обрії сягають не лише сивої давнини українського народу, а й історичної минувшини інших народів. Це потягає необхідність коментування значних пластів художнього тексту. Зокрема розшифрування потребують історичні події, історичні постаті, топоніми, гідроніми, архаїзми, історизми, діалектизми тощо. Тож найпродуктивнішою в цій ситуації є методологія В. Перетца.

Література

1. Вікіпедія/http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%B4%D1%80%D1%96%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B5_%D0%BC%D0%BE%D1%80%D0%B5
2. Воробкевич С. І. Месьч черногорця : Образ з минувшості сербських черногорців / С. І. Воробкевич // Українська література ХІХ століття [Текст] : хрестоматія : навч. посібник / упоряд. Н. М. Гаєвська // Сидір Іванович Воробкевич. – К. : Либідь, 2006. – С. 742–763.
3. Перетц В. И. Краткий очерк методологи истории русской литературы : Пособие и справочник для преподавателей, студентов и для самообразования // Владимир Иванович Перетц. – Петроград : АСАДЕМІА, 1922. – 164 с.